

транспорту вимог законодавства, норм і стандартів: наказ Міністерства інфраструктури України від 25 січня 2017 р. № 16. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0279-17/paran2#n32>.

13. Про затвердження критеріїв оцінки ступеня ризику від провадження господарської діяльності у сфері залізничного транспорту та визначення періодичності здійснення заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з безпеки на транспорті: постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2008 р. № 365. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/365-2008-%D0%BF>.

14. Про затвердження Положення про Державну службу України з безпеки на транспорті: постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 р. № 103. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103-2015-%D0%BF>.

15. Запитання та відповіді у сфері залізничного транспорту, з якими найчастіше звертаються громадяни України до «Укртрансбезпеки». URL: <http://dsbt.gov.ua/storinka/zapytannya-ta-vidpovidi-u-sferi-zaliznychnogo-transportu-z-yakumu-naychastishe-zvertayutsya>.

16. Публічний звіт голови Державної служби України з безпеки на транспорті Михайла Ноняка за 2017 р. URL: <http://dsbt.gov.ua/storinka/publichnyu-zvit-golovy-derzhavnoyi-sluzhby-ukrayiny-z-bezpeky-na-transporti-myhayla-0>.

УДК 342.9

ЖОВНІР Т.Л.

НЕЩАСНІ ВИПАДКИ ТА ПРОФЕСІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ

У статті проаналізовані думки вчених щодо визначення поняття «соціальний ризик», визначені чинники, які спричиняють нещасні випадки та професійні захворювання, а також сформульовані перспективні напрями зменшення кількості нещасних випадків та професійних захворювань під час проходження служби працівниками поліції.

Ключові слова: соціальний ризик, нещасні випадки, професійні захворювання.

В статье проанализированы точки зрения ученых относительно определения понятия «риск», определены факторы, провоцирующие несчастные случаи и профессиональные заболевания, а также сформулированы перспективные направления уменьшения количества несчастных случаев и профессиональных заболеваний при прохождении службы сотрудниками полиции.

Ключевые слова: риск, несчастные случаи, профессиональные заболевания.

The article analyzes the point of view of scientists regarding the definition of the concept of “social risk”, determines the factors contributing to the occurrence of accidents and occupational diseases, as well as formulating promising directions for improving the level of accidents and occupational diseases during the service of the police officers.

Key words: social risk, accidents, occupational diseases.

Вступ. Обставиною, що стимулює проведення наукового пошуку, є відсутність законодавчо закріплених норм щодо вивчення стану й аналізу причин, які призводять до нещасних випадків та професійних захворювань серед працівників поліції, а також їх профілактики.

Значний внесок у дослідження соціальних ризиків у трудовій діяльності зробили провідні вітчизняні та закордонні вчені, серед яких варто зазначити В. Антонюк, В. Близнюк, О. Власюка, О. Ге-

© ЖОВНІР Т.Л. – помічник приватного нотаріуса (Харківський міський нотаріальний округ)

расименка, Е. Гідденса, І. Гнибіденка, Г. Дмитренка, М. Дугласа, Т. Заяць, А. Колота, І. Кравченко, І. Курило, Л. Лісогор, Н. Лумана, О. Макарову, О. Малиновську, Г. Назарову, В. Новікова, С. Пирожкова, О. Позняка, С. Полякову, М. Романюка, Ю. Саєнко, Л. Семів, М. Семикіну, С. Хансона, Д. Ходжсона, О. Цимбала, Л. Шамілева, Л. Черенко. Незважаючи на значну кількість дослідників, які звертали увагу на дану проблему, системне дослідження проявів таких соціальних ризиків, як нещасні випадки та професійні захворювання під час проходження служби працівниками поліції, нині відсутнє.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проявів таких соціальних ризиків, як нещасні випадки та професійні захворювання під час проходження служби працівниками поліції, визначення шляхів їх ефективного попередження.

Результати дослідження. Конституція України (ст. 3) проголосила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27 Конституції України) [1].

У сучасних умовах діяльність працівників поліції практично завжди пов'язана з небезпекою та стресовими ситуаціями, адже вона спрямована на припинення злочинних посягань на майно, життя, здоров'я й інші цінності громадян. Працівники поліції під час виконання своїх службових обов'язків досить часто дістають поранення, каліцтва, переживають наслідки посттравматичних стресових порушень тощо. Отже, значне місце в системі соціальних ризиків проходження служби працівниками поліції належить нещасним випадкам та професійним захворюванням.

Л. Шамілева наголошує на тому, що соціальний ризик як соціальне явище поєднує у своїй структурі ризики, що проявляються в різних сферах життєдіяльності людини. Ідеться про демографічні ризики; ризики у сфері зайнятості (втрата роботи, неповна зайнятість, неадекватна зайнятість); ризики бідності (низький рівень доходів та витрат, низький рівень матеріальної забезпеченості); ризики втрати здоров'я, працездатності; ризики обмеження життєдіяльності та низхідної соціальної мобільності; нерегульована трудова міграція; соціальна нестабільність; незадовільний екологічний стан та його погіршення тощо [2, с. 171]. Ю. Саєнко визначає соціальний ризик як рівень втрати будь-якої соціально значущої складової частини повсякденного життя незалежно від характеру джерела (технічного, економічного, екологічного тощо), його можна виразити у вигляді комплексної кількісно-якісної оцінки [3, с. 14].

Отже, соціальний ризик проявляється в найрізноманітніших соціальних сферах діяльності людини та характеризується певною небезпекою чи загрозою для нормального повсякденного життя. Одними з таких небезпек в повсякденному житті працівників поліції під час виконання ними службових обов'язків є нещасні випадки та професійні захворювання.

Головною метою національної політики в галузі безпеки й гігієни праці та виробничого середовища, яка визначена в Конвенції Міжнародної організації праці «Про безпеку, гігієну праці та виробниче середовище» № 155 від 1981 р. [4], є запобігання та скорочення кількості нещасних випадків та професійних захворювань. Забезпечення ж ефективного реалізації права на безпечні, належні та нешкідливі умови праці має на меті профілактику виробничого травматизму та професійних захворювань.

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [5], нещасний випадок – обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого чинника чи середовища, що сталися в процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких завдано шкоди здоров'ю або настала смерть.

Безпека працівників поліції під час виконання ними службових обов'язків залежить від набутих навичок та знань, а також від чинників, які підвищують вірогідність нещасних випадків, загибелі працівників, поранень, травм внаслідок порушення правил охорони праці, завдання працівникам різного роду шкоди тощо.

Як зазначив у липні 2017 р. С. Князев, з початку роботи Національної поліції в Україні загинуло 18 її працівників, поранено приблизно 700 співробітників [6]. На нашу думку, такі трагічні випадки та статистика зумовлені низкою чинників, які, на жаль, характерні для працівників поліції під час виконання ними службових обов'язків: 1) недостатня професійна підготовленість та недовідченість; 2) необережність; 3) великі фізичні та психічні навантаження, що призводять до перевтомлення, виснаження, втрати почуття обережності та здатності до самозахисту; 4) агресивність оточення до працівників поліції; 5) недостатня натренованість професійної поведінки в екстремальних ситуаціях.

У теорії та практиці виділяють три головні причини трагічних випадків із працівниками правоохоронних органів: випадковість, небезпечні умови та небезпечні дії з боку працівників. Випадко-

вість призводить до трагічних випадків, але вона не є керованим чинником. Небезпечні умови – одна з головних причин трагічних випадків. Оскільки соціальна й економічна напруга в суспільстві не зменшуються, а навпаки, зростає, активність злочинних елементів залишається дуже високою, то зберігається і чинник небезпечності в діяльності працівників органів внутрішніх справ. Об'єктивна небезпека породжує суб'єктивну небезпеку. Дослідники виявили, що працівники, які виконують професійні обов'язки в стані стресу або відчувають, що їхня робота їм чимось загрожує і є небезпечною, значно частіше потрапляють у трагічні ситуації, ніж ті, які не мають таких почуттів.

Важливою причиною трагічних випадків у діяльності працівників органів внутрішніх справ є їхні небезпечні дії. Вивчення питань безпеки показало, що неможливо усунути трагічні випадки тільки зменшенням небезпечності умов, адже працівники органів внутрішніх справ часто самі стають причинами трагічних випадків. Це може бути недостатнє використання засобів захисту для особистої безпеки, дії з небезпечною швидкістю, небезпечне положення під час виконання професійних дій, неуважність, зловживання, переляк тощо. Ці й інші небезпечні дії здатні підірвати найкращі спроби мінімізувати небезпечні умови [6, с. 233].

Справді, на практиці можна виділити як об'єктивні причини нещасних випадків, які трапляються із працівниками поліції, так і суб'єктивні причини. На наш погляд, зусилля для подолання вказаних причин нещасних випадків має докласти не тільки держава, а й самі працівники поліції. Адже здебільшого ускладнення криміногенної обстановки, збільшення рівня злочинності, а також соціальної й економічної напруги в країні напряму не залежать від дій окремого працівника поліції, а є комплексним завданням держави, тому дотримання правил безпеки безпосередньо під час виконання службових обов'язків, уважність, професійність дій є запорукою гарантування безпеки працівника поліції. Також дуже важливим елементом попередження нещасних випадків із працівниками поліції є профілактика.

На жаль, на даний час профілактиці нещасних випадків з боку держави приділяється недостатньо уваги, тому рівень нещасних випадків серед працівників поліції викликає занепокоєння.

Також поширені професійні захворювання у поліцейських. До таких захворювань належать такі, що спричинені професійною діяльністю, є наслідком впливу шкідливих речовин та інших чинників, пов'язаних із роботою [5]. У постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку професійних захворювань» зазначено такі захворювання: 1) ті, що виникли під впливом хімічних чинників; 2) спричинені впливом промислових аерозолів; 3) ті, які викликані дією фізичних чинників; 4) пов'язані з фізичним перевантаженням та перенапруженням окремих органів і систем; 5) спричинені дією біологічних чинників; 6) алергічні захворювання; 7) злоякісні новоутворення (професійний рак) [8].

Серед цих захворювань необхідно виділити ті, які спричинені дією фізичних чинників, та ті, що пов'язані з фізичним перевантаженням та перенапруженням окремих органів і систем, адже саме на такі найчастіше страждають поліцейські. На нашу думку, до основних професійних захворювань працівників поліції варто віднести такі: нервові захворювання (головний біль, інсульт, безсоння тощо); серцево-судинні захворювання (інфаркт міокарда, аритмія, стенокардія); захворювання, спричинені перенапруженням органів зору (короткозорість, далекозорість тощо).

На думку багатьох дослідників, після завершення періоду трудової адаптації, яка триває після 4–5 років роботи, фахівцю потрібно деяке реальне підтвердження його професійних досягнень (збільшення зарплати, підвищення статусу, кар'єрний ріст тощо). Якщо цього не відбувається, з'являється емоційний дискомфорт, незадоволеність працею, надмірна професійна перенапруга і перевтома – так звана «криза професіонала» (цитата за З. Кисіль) [9, с. 19–21]. Тому для багатьох працівників поліції згадані явища також є основними чинниками, що спричиняють професійні захворювання.

Для появи будь-якого професійного захворювання необхідне поєднання причин, які викликають хворобу, а також умов, які сприяють її розвитку. Професійних захворювань працівників поліції та чинників, які спричиняють їх розвиток, багато, проте можна стверджувати, що профілактика професійних захворювань є легшим засобом попередження будь-яких хвороб, аніж лікування таких хронічних захворювань.

Розгляд проблем нещасних випадків та професійних захворювань серед працівників поліції тісно пов'язаний з аспектами безпосереднього виконання ними службових обов'язків. Зважаючи на специфіку діяльності працівників поліції, неодмінно треба чекати на прояв можливих різноманітних негативних наслідків як для працівників, так і для членів їхніх родин, які стають заручниками тих умов праці, які на даний час є в поліції.

Дуже важливими є готовність та спроможність працівника поліції, який є потенційною жертвою зазначених соціальних ризиків, протидіяти цим проявам, передбачити їх та вміти своєчасно відреагувати. До нещасного випадку, професійного захворювання й інших соціальних ри-

зиків працівника поліції може призвести нервовий зрив, проблеми в сімейному житті, рівень матеріального та соціального забезпечення тощо. Одні чинники й обставини, які дозволяють віднести працівника поліції до числа жертв зазначених соціальних ризиків, мають постійний характер (втрата працездатності на певний час, інвалідність, яка настала під час виконання службових обов'язків), інші проявляються із часом (професійна деформація, професійні захворювання тощо). Об'єднуючою ж ознакою таких чинників є те, що нещасні випадки та професійні захворювання певною мірою можна попередити та знизити ступінь їхнього негативного впливу, що є основною задачею як держави, так і працівників поліції.

Головною проблемою в нашій державі в зазначеному контексті є те, що на даний час не приділяється достатньо уваги вивченню й аналізу причин та умов, які спричиняють нещасні випадки та професійні захворювання працівників поліції, а також їх профілактиці. В Україні необхідно створити єдину систему збирання й аналізу інформації про кількість, характер, причини нещасних випадків і професійних захворювань. Особлива увага має приділятися однозначності та системності нормативно-правових документів в даному аспекті.

Висновки. Отже, на даному етапі розвитку нашої держави особливого значення для збереження здоров'я та життя працівників поліції набуває запровадження на законодавчому рівні системи вивчення й аналізу сукупності причин, які спричиняють такі соціальні ризики, як нещасні випадки та професійні захворювання під час проходження служби працівниками поліції, а також розроблення механізмів їх профілактики.

Для зменшення кількості нещасних випадків та професійних захворювань під час проходження служби працівниками поліції на законодавчому рівні необхідно закріпити: розроблення системи та видів нещасних випадків та професійних захворювань серед працівників поліції; обов'язковість вивчення й аналізу причин і чинників, які зумовлюють нещасні випадки та професійні захворювання, подальше розроблення певних заходів щодо їх мінімізації та компенсації (матеріальної та нематеріальної); розроблення принципів, методів, напрямів і змісту роботи щодо профілактики нещасних випадків та професійних захворювань (комплекс додаткових занять за напрямками (фізична підготовка, медична допомога, тренінги в екстремальних умовах тощо)); надання психологічної допомоги працівникам поліції з метою подолання проблем у зв'язку з настанням нещасних випадків та професійних захворювань; розроблення комплексу заходів та рекомендацій для покращення психологічного клімату як у колективі, так і в сім'ї працівника поліції; запровадження програм та інформаційного забезпечення щодо стану охорони праці серед працівників поліції з наданням статистики, конкретних прикладів та причин, що спричинили нещасний випадок чи професійне захворювання.

Підвищення рівня обізнаності про причини й умови нещасних випадків та професійних захворювань під час проходження служби працівниками поліції, їх профілактика, планомірне поліпшення умов на робочих місцях, покращення психологічного клімату в колективі та в сім'ях співробітників поліції позитивно впливатиме на підвищення рівня захищеності працівників поліції, сприятиме покращенню ефективності боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-вр. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Шамілева Л. Визначення та інтегральна оцінка соціальних ризиків у регіонах України. Демографія та соціальна економіка. 2008. № 1. С. 166–176.
3. Саєнко Ю. Соціальні ризики та шанси. Соціальні ризики. Т. 2 / відп. ред.: Ю. Саєнко, Ю. Привалов. К.: ПЦ «Фоліант», 2004. С. 12–51.
4. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 155 1981 р. про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище: Закон України від 2 листопада 2011 р. № 3988–VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 23. Ст. 233.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105–XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № № 46–47. Ст. 403.
6. URL: https://censor.net.ua/news/447943/za_dva_goda_v_ukraine_pogibli_18_politseyiskih_ganeny_700_knyazev.
7. Бандурка О. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Х., 1998. С. 480.
8. Про затвердження переліку професійних захворювань: постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2000 р. № 1662. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1662-2000-%D0%BF>.
9. Кисіль З. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 524 с.